

ADAM SANAT

Sayı 183, Nisan 2001
ISSN 1300-154X

Sahibi : Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. adına İnci Asena
Genel Yayın Yönetmeni : Memet Fuat (1985-1999)
Yayın Yönetmeni : Turgay Fişekçi
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Seygi Tuncel

KÜRESELLEŞME ASLINDA NEYİ YIKIYOR?	6	Server Tanilli
ŞİİR YILLIĞI ÜSTÜNE	12	Mehmet H. Doğan
KOŞULLANDIRILMA VE KOŞULLANMA	16	Vedat Günyol
DÜŞLER, BİLİM VE AYDINLIK	18	Orhan Barlas
YAZAR ÜSTÜNE BİR SÖYLEŞİ	22	Vecchi Timuroğlu
EĞRETİLEME VE İMGİE	30	Ülker İnce
OKUMA GÜNÜÜĞÜ	37	Eray Canberk
ARKAÜSTÜ DAĞLARCA	42	Ali Cengizkan
ONAY AKBAŞ'IN RESİMLERİNDE İNSANLIK...	53	Kaya Özsezgin
ONAY AKBAŞ RESMİ ÜZERİNE BİRKAÇ NOT	56	Levent Çalkoğlu
GENCO ERKAL'IN ÜSTÜN YETENEĞİ	59	Bertan Onaran
ADI : TÜRKİYE CUMHURİYETİ	64	Tülay German
"YILDIZ YARATAN" YA DA...	68	Nazmi Ağıl
NÂZİM HİKMETİN OYUNLARI	70	Zehra İpşiroğlu
KİŞİLİKLERİN OYUNLARI	73	Karl-Markus Gaus
OĞUZ ATAY'IN YAPITILARINDA ÖZYASAM...	76	Dr. Muhsarem Kaya
LAÇI ŞİİR-LEKİN ŞAİRİ	82	Müslim Çelikk
KITAPLARLA YAŞAYAN	84	Mustafa Alak
AYIN MEKTUBU	87	James Joyce
BU YURDU SEVMEK	88	M. Sadık Aslankara

ŞİİR

İlhan Berk, 5; Cevat Çapan, 11; Ruşen Hakkı, 17; Refik Durbaş, 20-21;
Ersin Salman, 29; İzzet Yasar, 36; Tahir Abacı, 41; Abdülkadir Budak, 52;
Seyhan Erözçelk, 58; Nazmi Ağıl, 67; Gonca Özmen, 72;
Setkan Ozan Özagaç, 75; Ersin Erday, 81.

BU SAYIDAKİ RESSAM

Onay Akbaş, 53-57.

KAPAK

Düzenleyen : Lowe Linias A.Ş.; **Resimler :** Onay Akbaş

ADAM SANAT Aylık Sanat Dergisi; **Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi :** Küçükparmakkapı sok. No : 17 80060 Beyoğlu-İstanbul. Tel. : (0212) 293 41 05; FAX : (0212) 293 41 08. **Dizgi :** Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. **Dizgi Birimi, İç Baskısı :** Şefik Matbaası; **Kapak Baskısı :** Ana Basım; **Dağıtım :** BİRYAY A.Ş.; **Gönderilen yazılar basılmıyorsa geri verilmmez. ABO-NEMLİK :** Abonelik tel. : (212) 222 83 32 - Abonelik fax : (212) 222 27 10 - Abonelik email : abo-net@abonet.net - Abonelik web : www.abonet.net **İlan Koşulları :** Kapak içi ve iç tan sayfa (gıyahlı-beyaz) 150.000.000 TL.; iç yayını sayfa 75.000.000 TL.; Fiyat : 1.250.000 TL (KDV'li); Kab-ns 1.500.000 TL

OĞUZ ATAY'IN YAPITILARINDA YAŞAMÖYKÜSEL UNSURLAR

Dr. Muhsarem Kaya

Edebiyat her şeyden önce yazılı veya sözlü bir metne dayanır. Edebiyat biliminin öteki alanları olan edebiyat teorisi, edebiyat tarihi, karşılaştırmalı edebiyat, edebiyat incelemesi vb. hep bu metinler üzerine kurulur.

Edebiyat yapıtlarının yaratıcıları da ilgi çekici hayatları, sıyasi görüşleri, kanunoyu oluşturmadaki rolleriyle ünlülerinden daha ünlü olabillirler. Ya da yapıt, yaratıcısına yönelik bir merak da kamçılabilir. Hayatları, görüşleri ve anlatılarıyla yaşamöyküsü yapıtlarının konusu olurlar.

Ayrıca bir yazarın yaratıcılığının kaynaklarını ve sanatın çözüme yara-yan, yazarın kişiliği üzerine yaşamöyküsü yapıtları olduğu gibi "sanat yapının yaratılış psikolojisi"ni açıklamaya çalışan yaşamöyküsü kitapları da vardır.¹

Oğuz Atay'ın yapıtları, gerek romanda modern ve postmodern anlatım tekniklerini kullanması gerekse toplumsal sorunlara çözümler sunmasından öte, kendini bulmaya çalışsan, kendini sorgulayan aydınları konu edinmesi ile de dikkati çeker.

Oğuz Atay'ın hayatı ile yapıtları arasındaki bağlantı üzerinde şimdiye kadar pek fazla duran olmamıştır.

Oğuz Atay, 12 Ekim 1934'te Kastamonu'nun İnebolu ilçesinde doğdu. Babası Cenil Atay, ağır ceza yargıçtı. Ayrıca CHP milletvekilliği yapmıştır.² Yazar, *Korkulu Beklenen* adlı kitabında yer alan "Babama Mektup" başlıklı hikâyesinde babasının kişiliğini anlatır, baba oğul ilişkisini değerlendirir. Ba-basının kişiliğinin temel özelliğini, yazar, şöyle belirtir : "1892'de doğdun. Ülkenizin ortalamaya ömür sınırını çok aşım. Düyduğuma göre işveç ortala-masını filan bulmuşsun. Köyde, kasabada, taşrada yetiştin. Olgunluk çağı de-nem döneminde, ülkeyi yönetenler daha kalabalıkmiş gibi görünsün diye, taşradan getirilerek onları arasında yer aldın. 'Fırka kâh-i umûmîsi'nin ya da daha başka 'ekâbir'in gözüne girmek için kürsülerde bağırmağ gibi bir münasibetsizliği beceremediğinden, bugün benim özel ansiklopedimin di-şında yer alacağını hiç sanmıyorum. Sessiz faziletlerin heykeli dikilmiyor ya da onun gibi bir şey. Büyük şehirde, ülkeyi yönetenlerin toplandığı salonunda

meden bulunduğunu hiç düşünmedim. Ayrıca insanın – bu söylediğim gerçek-ten gerçek babacağım – ben bütün bunları düşündüğüm halde yerimi bulmadım.” Buradaki anlamları dikkate alırsak Oğuz Atay'ın babası da bir tutunamayandır. Çünkü o, çevresindekilere göre daha duyarlı, namuslu ve sahibidir.

Atay, kişiliğindeki akıl ve duyguyu kutupluluğunun kaynaklarını “Babama Mektup” hikâyesinin yapısını oluşturduğu *Girişim*te şöyle belirtir : “Beni daha iyi yetiştirseydin, mesela ne bileyim yabancılık kelimele filan gönderseydin, daha esası olmasam da, kendimi ifade ve eşya ile münasebetimi tayinde daha becerikli olurdu. Bununla birlikte bütün baskılarına rağmen ‘hürriyet meflununu’nu ve bütün saf inanışlarını bildiğim halde ‘aklımı’ sende aldım. Duygularının bir kısmını da senden aldığımı hiç olmazsa bugün biliyorum. Bazı duygularını da, sen kızacaksın ama annemden tevatüs ettim.”⁵⁴

Atay, 1939'da ailesiyle Ankara'ya geldi. 1951'de Ankara Maarif Koleji'ni bitirdi. *Tutunamayanlar* romanında yazarla benzerlik gösteren Selim İşkin'in çocukluğu da zor şartlarda geçmiştir : “Ben savaş yıllarının çocuğu olduğum için, ilk tahsilsizliğim beslenme şartlarının kötülüğüyle başlamıştır. Bütün savaş yılları kara ekmekle geçti benim için. Ekmekle birlikte her şey bozuldu. Bana henüz verilmeye başlanan tehriyem okula gitmeden bozuldu. Bütün çocuklar gibi körlüğüntü anlamını bilmeyen küfür emeyi öğrendim ve sebebini bilmeyen dövüşmeye başladım. Sokak aralarında, biriktirdiğim gazoz kapaklarıyla ilk oynamak ve jilet kapaklarının en iyisi olan Gillette'yi arka daşlarından almak suretiyle kumara ve hırsızlığa alıştım. Babam beni mektebe götürdüğü zaman, çantamla birlikte artık uzun bir hayat tecrübesini de omuzunda taşıyordum.”⁵⁵

Yazarın yaşamöyküsü romanı olan *Bir Bilim Adamının Romanı*'nda, örnek aydın tipi olarak gösterilen Mustafa İnan'ın hayatı da böyle zorluklar içinde geçmiştir. İnan, beslenmesine dikkat edilmesine rağmen, vücutça zayıf kalmıştır.

Oğuz Atay, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde İnşaat Fakültesi'nde okuyarak, 1957'de yüksek mühendis diploması aldı. 1960'ta ise İstanbul Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nin İnşaat Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı; topografya ve yol inşaat derslerini okuttu. 1975 yılında da doçent oldu. Oğuz Atay inşaat mühendisi olarak, İstanbul'daki eski Karaköy vapur iskelesinin ve Maslak Caddesi'nin yapımında çalıştı; *Topografya* adlı bir de uzmanlık kitabı vardır. Oğuz Atay gibi teknokrat olan Selim'in kullandığı dil, soyut kavramları teknik terimlerle yabancılaşmaya işlevi görür. Bunun en ilgi çekici örneklerinden biri yine *Tutunamayanlar*'dadır : “Yayının Koordinatları deyiminin kısaca şunu anlıyoruz : bir insanın, belirli bir zamanda, belirli bir yerde ve belirli şartlar altında ne yapmış olduğunu bilsek bu bilinenlerle, yani hareket ve zaman boyutlarında önceden tesbityle, bu verilere dayanarak yazılan ve sabit kaysayıları, o insanın talyin edilmiş özellikleriyle belirlenen denklemlerin, zaman değişkenine göre çizilen eğrileri, bize o insanın ilerde ne gibi şartlar altında ne yapacağını gösterir.”⁵⁶

Yazarın böyle bir dil kullanmasının nedenleri arasında, Berna Moran'ın deyimlerle küçük burjuva aydınları silkeleyerek için kültür değerlerine, ideolojisine hatta sanat anlayışına saldırımlar vardır.⁵⁷ Böylelikle geleneksel anlam tarzının dışına çıkar.

1961'de evlenen Oğuz Atay'ın bu evlilikten bir kızı oldu. *Tutunamayanlar* romanı ile 1970'te TRT roman ödülünü kazandı. Tıpkı *Tutunamayanlar*'daki Turgut gibi ailesini terk etti. İkinci kez evlendi. 1973'te ikinci romanı *Tebhikeli Oyunlar* yayımlandı. Roman kahramanlarındaki iç hesaplaşmalar aslında yazarın yaratıcılık sancısı ve iç hesaplaşmalarıdır. Özellikle hayat, benlik ve Türk aydını üzerine düşünceleri bu hesaplaşmaların izlerini taşır. Selim ve Hikmet'ten sonra nihayet ideal aydın tipi olarak İstanbul Teknik Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Mustafa İnan'ın hayatını onaylayıcı, idealleştirici bir anlatım tarzı ile ele aldı, romanlaştırdı. Hikâyelerini topladığı *Korkuyu Bekleyen* adlı kitabı ise 1975'te yayımlandı.

Atay, beyin tümöründen kurtulamayacağını anlayanca iyileşme umuduyla güttüğü İngilizlere den döndü. Eserlerindeki hayata ve ölüme ironik bakışın temelinde de ölüme adını yaklaşımların izi vardır.

Tiyatro oyunu *Oyunlarla Yaşayanlar* 1979-1980'de Devlet Tiyatrosu'nda oynanır ve 1985'te yayımlanır. İlk romanından sonra tutmaya başladığı *Günah* ise 1987'de kitaplaştırıldı.

31 Aralık 1977'de İstanbul'da ölen Oğuz Atay, eserlerinde de ölüm temini kullanması; romanındaki olayların ussal sonucunun ölüm olması sebebiyle bunların edebiyatın bir temsilciği gibi görülmüştür. Fakat ölüm, eserlerinde, düzenle tutunamamanın en uç noktasıdır. Ölümü yaşarken çok yoğun hissedilen Atay, bunu *Tutunamayanlar*'da metafizik düzeye taşır. “Düşüncelerine büyük bir içtenlikle bağlıydı : herkesi de öyle sanıyordu. Bu içtenlik, düşünmeyi meslek edinmelerin içtenliğinden çok farklı bir duyguydu. Mesleği sevmek gibi değil, hayatı sevmek gibi bir duyguydu. Camus'un ‘Ontolojik mesele yüzünden ölen kimseye taslanmadım’ sözünü okuyunca : ‘Bir bu yüzden ölmeli, inhar emeli’ diye bağınmıştı. Ona kimsenin soyut düşünceler nedeniyle kendini öldürmediğini söyledim.”⁵⁸

Tebhikeli Oyunlar'da Hikmet de ölüme, nihilist görüştüden uzak anlam yükler. Oğuz Atay'ın eserlerindeki şahıslar ölümle varlıklarını sonsuzlaştırarak isterler. “Bazı insanlar bazı şeyleri hayallerıyla değil, ölümleriyile ortaya koymak durumundadır. Bu bir çeşit alın yazısıdır. Bu alın yazısı da başkaları tarafından okunmazsa hem ölümler ve hem de dünya bu ölümün anlamını bilmez; bu da bir alın yazısıdır ve en acıklı olanıdır. Bir alın yazısı da, ölümün anlamını bilerek, ona bu anlamı vermesini becermeden ölmektir ki bazı müelliflere göre bu durum daha acıklıdır.”⁵⁹

Ölüm, inhar yazının yüceltiği ya da önerdiği bir çözüm değildir. Hayat bir oyun olarak sunulduğu için ölüm bu oyunun bir sonucudur. Aslında kullanılan ölüm teması yaşama tutkusunu vurgular, ölümsüzleşme isteğini belirtir. Yazar, eserlerinde olumsuz tipler kullanmasına rağmen arkadaşları Cevat Çapan'ın belirttiğine göre kişiliğinde hayattan tat alan bir yan vardır, coşkulu kuldür.⁶⁰

Oğuz Atay, insana ve topluma bakışı ile varoluşçu yazarlarla aynı çizgi- dedir. Varoluşçu yazarlar çağımız insanının yalnızlığını, umutsuzluğunu, gü-vensizliğini belirtmekte kalmazlar. Kişinin kendisini tanımaması, benliğini ka- zanamaması, basıncıdan korunulmaması da isterler. İnsanı ezen teknik düzene, kişi-liğini silen topluma, benliğini çığneyen zorbalığa karşı koyarlar.¹¹

Oğuz Atay'da bu varoluşçu bunalımın yanında zengin bir kültür birliki- mini de görürüz. Özellikle Türk aydını üzerine söyledikleri hayli ilgi çekici- dir. Oğuz Atay'ın aydınları toplumun çarpık, iki yüzüzlü değer ölçülerine ters düşerler. Yoz dış dünya ile aydının erdemli iç dünyası arasındaki uçurum, aydın topluma yabancılaştırır. Selim, Hikmet, Coşkun, Turgut, Doğubulduktan Batılığa geçişteki aydınlardır. Benliklerini bulmak yolunda uğraşırlar. Zira aydınlar ancak bundan sonra sorunların çözümünde tutarlı olabilirler. *Tutu- namayanlar*'daki şu bölüm bunun en iyi göstergesidir : "Başkalarına söyle- yecek bir sözüm olabilmesi için önce kendime söz geçirmem gerektiğine inanıyorum. Bana bugün, ne yapmalı? diye soracak olursanız, ancak, önce kendinizi düzeltmelisin diyebilirim. Bir temel ilkedden yola çıkmak gerekirse, bu temel ilke ancak şu olabilir : Kendini çözemeyen kişi, kendi dışında hiç- bir sorunu çözemez."¹²

Cevat Çapan, Oğuz Atay'ın bu iç hesaplaşmayı *Tutunamayanlar* ve *Tebhikeli Oyunlar*'da yansıttığını, *Bir Bilim Adamının Romanı* ile ideal aydın imajını oluşturduğunu belirtir.¹³

Oğuz Atay, Mehmet Seyda ile yaptığı söyleşide Selim Işık'ın kendi arka- daşı olduğunu söyler :

"... Terli elleri ve yüksek ateşyle bu Selim Işık aslında kimdir?

"... Kitapla anlatılan ayrıntıların tümü doğru olmasa da, Selim Işık ger- çekten inihlar emmiş biri, benim iyi arkadaşlarımdan biriydi. Ölümü bana çok dokundu."¹⁴

Tatjana Seyppel de kitabında bunu doğrular ve bir anekdota yer verir : "Bir söyleşide Ömer Madra, 'Urul'un hatırasına' ithafının, Oğuz Atay'ın, Rume- lhisarı'nın bir kulesinden kendini atan bir arkadaşıyla ilgili olduğuna değin- mişti; o da, — tıpkı Selim gibi — yaşamının sonlarına doğru evini hemen he- men hiç terk etmeyen garip bir insanmış."¹⁵

Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*'daki Selim gibi bütün özellikleri hayal gücünde bulur. Atay'ın muhayyilesi Selim gibi Eflaun'dan, Kant'a, Kierke- gard'a, Dostoyevski'ye, Shakespeare'e, Gide'e kadar uzanır.¹⁶ Bu bir yandan da kültür ikiliği oluşturmuştur. Mesela *İncil*, Selim'in başucu kitabıdır. Gece- leri yatmadan okur.

04.07.1995 tarihindeki görüşmemizde Cevat Çapan, Oğuz Atay'ın bir dönem *Tevrat* ve *İncil*'i okuduğunu, özellikle *İncil* üzerinde durduğunu söy- ledi. Bunun bir nedeni Hıristiyanlığın estetik açıdan daha cazip unsurlar taşı- masıdır. Öbür nedeni ise saf din ihtiyacının bir göstergesi olabilir.¹⁷

Selim, İsa'yı yapmacıksız insan, körlüğe karşı direnmeyen ama kendi yolundan şaşmayan, toplumdaki kokuşmuşluğa ters düşüp yönelen tarafın- dan ezilen aydın insan olarak bir tutunamayan miti kabul ederek sever.

"Ahd-1 Atık çocukluğumda duyduğum dini masalları daha başka türlü yazıyor. Ben Kitab'ı, daha önce de okumuştum. İsa-Mesih'i her zaman beğe-

nirim : Küçük çocukların futbolcuları beğenmesi gibi. Adamımdır. Ortaokulu birlikte okusaydık, bana çok yarar dokunurdu o yıllarda."¹⁸

Selim'e göre İsa'nın ikinci gelişi gereklidir. Çünkü insanlar ahlaki de- ğerlerden uzaklaşmışlardır. Madde tüm değerlere hâkimdir. Duygu ve ruh zenginliği insanın böyle bir düzende yaşamamasını engeller.

Oğuz Atay, 1970'ye başladığı *Günlik*'e, Selim gibi yalnız kalıp derleş- mek için başlar. Selim gibi sonunun hayırlı olmayacağını hissetmiş gibidir. Umutsuzluk ve çaresizlik içindedir. İnsanların kendisini anlayamadıklarından yakını.

Umutsuz tipler yazdığının farkındadır. Batılı bakış tarzından farklı yaz- mak gerektiğini düşünür.

Günlik'te *Tebhikeli Oyunlar*, *Oyunlarla Yaşayanlar*, *Eylembilim* adlı eserlerinin planları yer alır. Bunlardan yazanın eserlerini titizlikle kurduğunu anlarız. Yalnız hayatıyla bağlantı kurulabilecek ipuçları vermez. Bu yüzden o eserlerin ne derece kendi hayatıyla bağlantılı ne derece düş gücünün ürünü olduğu anlaşılabilir.

Oğuz Atay, Halit Ziya'nın insana ve insanın ruh durumlarına eğilmesi ile kendisine benzediğini yazar. Ona göre Halit Ziya'nın kişileri de tutuna- mayandır. Ahmet Cemil büyük hayallerinin yanı sıra küçük hesapların da et- kisiyle sönüp gitmiştir.

Oğuz Atay, yapıtlarında toplum-birey çatışması çerçevesinde ele aldığı Türk aydınını sorgularken ortaya örnek modeller de koymuştur. Yazanın iç çatışmalarının izlerini taşıyalar da Atay'ın romanlarındaki aydınlar, Cumhuri- yet aydınlarının çeşitliliğini gösterirler. Atay, *Bir Bilim Adamının Roma- nı*'ndaki Mustafa İnan ile Doğu-Batı kültür ikiliğinin üstesinden gelmiş, hoşgörülü, bilgili, dürüst aydına örnek sunmuştur. O geleceğin aydınıdır, umududur. □

(1) René Wellek - Austin Warren, *Eleştirel Biliminin Temelleri*, çev. Ahmet Edip Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1983, s. 94.

(2) Yıldıız Ecevit, *Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*, Ara Yay., İstanbul, 1989, s. 1.

(3) Oğuz Atay, "Palbama Mekup", *Korkuyu Bekleyen*, İletişim Yay., 6. bs., İstanbul, 1995, s. 175.

(4) Oğuz Atay, *Günlik*, İletişim Yay., 2. bs., İstanbul, 1990, s. 88.

(5) Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, İletişim Yay., 4. bs., İstanbul, 1989, ss. 57-58.

(6) Atay, a.g.e., sf. 56.

(7) Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 2. İletişim Yay., İstanbul, 1990, s. 197.

(8) Atay, *Tutunamayanlar*, s. 324.

(9) Oğuz Atay, *Tebhikeli Oyunlar*, İletişim Yay., 5. bs., İstanbul, 1994, s. 384.

(10) Cevat Çapan, "Akıl ki En İncisi Duyulmuş", *Sanat Olmaya*, Sayı : 2, 1984, s. 12.

(11) Jean Paul Sartre, *Venohuşçuluk*, çev. Asım Bezirci, Say Yay., İstanbul 1989, s. 11.

(12) Atay, *Tutunamayanlar*, s. 76.

(13) Çapan, "Akıl ki En İncisi Duyulmuş", s. 12.

(14) Mehmet Seyda, "Tutunamayanlar", *Yeni Dergi*, Sayı: 92, s. 248.

(15) Tatyana Seyppel, *Oğuz Atay'ın Dışyaka*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yay., İstanbul, 1989, s. 31.

(16) Bu durum Oğuz Atay'ın tercihi olan postmodern romanın, metinlerarasılık özelliğinin de kaynağıdır.

(17) Abdullah Uçman, "İnsanın Romanı: Tutunamayanlar", *Hareket*, Sayı: 91, Tem- muz 1973, s. 61.

(18) Atay, *Tutunamayanlar*, s. 601.